

УДК 378:615.825

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-1-36>

Євгенія ВИШАР,

orcid.org/ 0000-0003-0937-7042

старший викладач кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти

Полтавського інституту економіки і права

(Полтава, Україна) evishar08@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті теоретично охарактеризовано соціально-психологічні та педагогічні здоров'язберезувальні технології у професійній діяльності фахівців із фізичної реабілітації. Реформування вищої освіти та охорони здоров'я вимагає від закладів вищої освіти впровадження заходів із підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії, ерготерапії у вищій школі. Соціально-психологічні здоров'язберезувальні технології представлені як система випробуваних соціально-психологічних методів, форм і процесів цілеспрямованого впливу на особистість клієнта та його найближче оточення з метою найбільш ефективної реалізації завдань реабілітаційного процесу та збереження стійкості його результату; педагогічні технології передбачають передачу необхідних знань для успішної фізичної реабілітації, формування моральних якостей особистості, які забезпечать ефективність реабілітаційного процесу на основі врахування педагогічних закономірностей та принципів освітнього процесу. Описано розподіл здоров'язберезувальних технологій на групи залежно від наукової психологічної школи. Обґрунтовано педагогіку життєтворчості, що оперує такими поняттями, як самоактуалізація, саморегуляція, самоздійснення, самовдосконалення, саморозвиток, самосвідомість, самоствердження, самореабілітація, самопрогнозування, самоприйняття, самоаналіз, самооцінка. Проаналізовано зміст освітніх програм, які спрямовані на підготовку фахівців із метою з'ясування змісту підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до використання здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності. Визначено основні методологічні підходи щодо реалізації моделі формування готовності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до застосування здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності. Обґрунтовано переваги використання стетотерапевтичних методів у роботі фахівців із фізичної реабілітації у професійній діяльності.

Доведено, що ефективність процесу фізичної реабілітації залежить від готовності фахівців фізичної реабілітації використовувати соціально-психологічні та педагогічні здоров'язберезувальні технології.

Ключові слова: *фізична реабілітація, фахівець із фізичної реабілітації, здоров'язберезувальні технології.*

Yevheniya VYSHAR,

orcid.org/ 0000-0003-0937-7042

Senior Lecturer at the Department of Social Work and Special Education

Poltava Institute of Economics and Law

(Poltava, Ukraine) evishar08@gmail.com

SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF PHYSICAL REABILITIES

The article theoretically characterizes the socio-psychological and pedagogical health-saving technologies in the professional activity of specialists in physical rehabilitation. Reforming higher education and health care requires higher education institutions to implement measures to increase the effectiveness of professional training of future specialists in physical therapy, occupational therapy in higher education. Socio-psychological health technologies are presented as a system of tested socio-psychological methods, forms and processes of purposeful influence on the client's personality and his immediate environment in order to most effectively implement the tasks of the rehabilitation process and maintain the stability of its result; pedagogical technologies involve the transfer of the necessary knowledge for successful physical rehabilitation, the formation of moral qualities of the individual, which will ensure the effectiveness of the rehabilitation process based on pedagogical laws and principles of the educational process. The division of health technologies into groups depending on the scientific psychological school is described. The pedagogy of life creation, which operates with such concepts as self-actualization, self-regulation, self-realization, self-improvement, self-development, self-awareness, self-affirmation, self-rehabilitation, self-prediction, self-acceptance, self-analysis, self-assessment, is substantiated. The content of educational programs aimed at training specialists is analyzed in order to clarify the content of training of future specialists in physical rehabilitation for the use of health technologies in professional activities. The main methodological

approaches to the implementation of the model of forming the readiness of future specialists in physical rehabilitation to use health technologies in professional activities are identified. The advantages of using stethotherapeutic methods in the work of specialists in physical rehabilitation in professional activities are substantiated.

It has been proven that the effectiveness of the process of physical rehabilitation depends on the willingness of physical rehabilitation specialists to use socio-psychological and pedagogical health technologies.

Key words: *physical rehabilitation, specialist in physical rehabilitation, health technologies.*

Постановка проблеми. Конституцією України визначено, що найвищою соціальною цінністю в державі є людина, її життя і здоров'я. Водночас широке коло науковців (Т. Бугеря, А. Герцик, В. Кукса, О. Марченко, О. Магрошилін, Л. Яворська та ін.) вказують на те, що реформування вищої освіти та охорони здоров'я вимагає від закладів вищої освіти впровадження заходів із підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії, ерготерапії у вищій школі. З огляду на зазначене проблема впровадження соціально-психологічних та педагогічних здоров'язбережувальних технологій у професійну діяльність фахівців із фізичної реабілітації в сучасних умовах є актуальною, відповідає соціальним, нормативно-правовим та науковим запитам сьогодення, а отже, є передумовою й запорукою якісної професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації.

Мета статті – теоретично обґрунтувати соціально-психологічні та педагогічні здоров'язбережувальні технології у професійній діяльності фахівців із фізичної реабілітації.

Аналіз досліджень. У результаті аналізу останніх досліджень та публікацій встановлено, що проблема здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності фахівців із фізичної реабілітації багатогранна та докладно розглядалася провідними науковцями. Зокрема, дослідженнями в цьому напрямі займалися В. Мухін, Т. Круцевич, О. Вацеба, Г. Верич, А. Вовканич, О. Дубогай, В. Мурза, С. Попов; загальні питання професійної підготовки фахівців із фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах вивчали та висвітлили у власних наукових працях Л. Суценко, Л. Волошко, Т. Д'яченко, В. Кукса, О. Міхеєнко; теоретичні основи формування в майбутніх фахівців із фізичної реабілітації готовності до здоров'язбережувальної діяльності розглядалися Н. Беліковою; окремі питання становлення фахової підготовки фізичних реабілітологів висвітлено Т. Бойчук та ін. Водночас питання соціально-психологічних та педагогічних здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності фахівців із фізичної реабілітації висвітлено неповною мірою.

Виклад основного матеріалу. Специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації передбачає врахування особливостей міжособистісної взаємодії між усіма суб'єктами реабілітаційного процесу та потребує спрямування професійної підготовки студентів не лише на знаннево-репродуктивний норматив, а й на досягнення ними високого рівня соціально-психологічної компетентності (Волошко, 2006: 20). Ми повністю погоджуємося з думкою сучасного науковця Л. Волошко й тому важливим аспектом професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації розглядаємо формування готовності до застосування здоров'язбережувальних соціально-психологічних технологій. Ефективність професійної діяльності фахівців із фізичної реабілітації залежить від умінь переконати людину вести здоровий спосіб життя, знайти індивідуальний підхід до кожного клієнта; створити умови, в яких би реабілітаційний процес мав би системний, послідовний характер. При цьому треба уміло добирати методи реабілітації відповідно до віку, уподобань та медичного діагнозу клієнта, створювати умови, що забезпечать сталість і тривалість реабілітаційного ефекту. Усі перелічені уміння фахівців із фізичної реабілітації потребують знань соціально-психологічний та педагогічних здоров'язбережувальних технологій. Охарактеризуємо основні соціально-психологічні та педагогічні здоров'язбережувальні технології в професійній діяльності фахівців із фізичної реабілітації (Семигіна, 2005: 258).

Залежно від наукової психологічної школи здоров'язбережувальні технології поділяються на такі групи: глибинні технології, які ґрунтуються на психодинамічних підходах, що передбачає аналіз та розуміння того, що відбувається в житті клієнта, з'ясування причин безвідповідального ставлення до власного здоров'я та формування в нього захисних механізмів; когнітивні технології, що зорієнтовані на врахування в процесі надання клієнтові допомоги особливостей його мислення, установок, які спрямовують його дії, а також набуття клієнтом адекватних соціальним умовам навичок поведінки; біхевіористські технології, що передбачає зміну поведінки людини сукупністю зовнішніх факторів, тобто реконструкцією

соціального середовища, його соціальних впливів, створенням необхідних умов для самозміни людини, які призводять до покращення соціального функціонування й удосконалення внутрішньої структури «Я» – особистості; гуманістичні технології ґрунтуються на ідеях гуманістичної психології, яка розглядає людину як унікальну, самодостатню, самоцінну і самодетерміновану систему, орієнтує на цілісне вивчення людини, спрямована на пробудження резервів особистості людини, її сил, добра, психічного здоров'я і бажання самовдосконалюватися; екзистенційні технології передбачають допомогу в розкритті й усуненні страху перед усвідомленням результату існування людини, а також у встановленні контролю над власним життям, подоланні екзистенційних тривог шляхом налагодження близьких стосунків, пошуку сенсу життя (Ващенко, 2006: 4).

Особливий інтерес для професійної діяльності фахівців фізичної реабілітації становлять стимулюючі соціально-психологічні технології, тобто технології, які спонукають особистість до змін, зміни способу життя. Основна мета таких здоров'язбережувальних технологій – викликати бажання клієнта розвиватися, змінюватися в кращу сторону, а головне, взяти на себе відповідальність у реабілітаційному процесі. Однією з таких технологій є емпauerмент (наснаження, активізація) технологія – підтримка клієнта в процесі фізичної реабілітації, підвищення його впевненості, самооцінки, компетенції, націлювання його на вміння брати на себе відповідальність (Ващенко, 2006: 5).

Особливе значення в процесі фізичної реабілітації має правильність організації процесу спілкування, тому нині є популярною технологія нейролігвістичного програмування (НЛП): «нейро» – те, що стосується мислення або чуттєвого сприйняття, процеси, що протікають у нервовій системі і відіграють важливу роль у формуванні людської поведінки, а також нейрологічні процеси у сфері сприйняття (зір, слух, дотикові відчуття, смак, нюх); «лінгвістичний» – мовні моделі, що відіграють важливу роль у досягненні між людьми взаєморозуміння; програмування – спосіб, за допомогою якого ми організуємо мислення, включаючи почуття і переконання, щоб наприкінці досягнути визначених цілей – за прикладом використання комп'ютера для вирішення певних конкретних завдань із допомогою відповідного програмного забезпечення. Ще однією корисною ідеєю виступає можливість створення внутрішніх ресурсів, які необхідні людині для досягнення поставленої мети. Досягти успіху допоможе швидше віра

в правильність дій, програмування себе на успіх, ніж припущення зворотного.

Наступною здоров'язбережувальною соціально-психологічною технологією, яка допомагає підвищити результативність реабілітаційного процесу, є коучинг. Поняття «коуч» має англійське походження та перекладається як «каре́та», «репетиторство, підготовка». У загальному розумінні цього слова – доставити людину туди, куди вона прагне – це провідник, який допомагає людині в будь-якій ситуації і в будь-якому питанні знайти більш правильне рішення та реалізувати його. У реабілітаційному процесі коучинг варто розглядати як індивідуальне тренування людини для досягнення значущих для неї цілей, підвищення ефективності планування, мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку необхідних здібностей і навичок, освоєння передових стратегій отримання результату.

Отже, на основі аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що соціально-психологічні здоров'язбережувальні технології у професійній діяльності фахівців фізичної реабілітації – це система випробуваних соціально-психологічних методів, форм і процесів цілеспрямованого впливу на особистість клієнта та його найближче оточення з метою найбільш ефективної реалізації завдань реабілітаційного процесу та збереження стійкості його результату.

Наступною групою здоров'язбережувальних технологій є педагогічні технології. Оскільки процес фізичної реабілітації і реабілітаційний процес взагалі передбачають взаємодію реабілітолога та клієнта, це передбачає певний педагогічний вплив. Тому здоров'язбережувальні педагогічні технології є невід'ємною частиною професійної діяльності фахівців фізичної реабілітації.

Здоров'язберігаючі педагогічні технології – це система заходів, що включає взаємозв'язок і взаємодію усіх факторів освітнього середовища, спрямованих на збереження здоров'я на усіх етапах навчання студента. З огляду на специфіку організації процесу фізичної реабілітації, варто розглянути здоров'язбережувальні педагогічні технології, що підсилюють активність клієнта та допомагають створити активну позицію у власному реабілітаційному процесі.

Насамперед це – педагогічна фасилітація (від англ. «faciliteti» – полегшувати, сприяти). Поняття «педагогічна фасилітація» сучасні науковці визначають як специфічний вид педагогічної діяльності, метою якої є допомога студенту в усвідомленні себе як самоцінності, підтримці його прагнення до саморозвитку, самовдосконалення,

самореалізації, сприяння особистісному зростанню, розкриттю здібностей та пізнавальних можливостей на засадах гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії. Педагогічна фасилітація як здоров'язбережувальна технологія передбачає організацію реабілітаційного процесу, підтримку, спонукання клієнта до змін на краще, врахування його думок, інтересів та вмиле використання ефектів соціальної фасилітації та інгібіції, тобто добір правильного оточення навколо клієнта. Людське оточення має сприяти, допомагати, стимулювати особистість у реабілітаційному процесі, а можливо, й гальмувати певні процеси, такі, наприклад, як думки про кінець життя, про суїцид, про те, що нічого не зміниться, тощо. Своєю чергою це потребує планомірної роботи з найближчим оточенням клієнта, його сім'єю, друзями. Тому педагогічна фасилітація базується не лише на знанні її технології, а й на майстерності живого спілкування.

Іншою здоров'язбережувальною педагогічною технологією є технологія створення атмосфери радості та успіху в реабілітаційному процесі. Основою для застосування зазначеної технології в реабілітаційному процесі є дослідження науковців минулих років та сьогодення. Саме позитивні емоції дають змогу усвідомити перспективні позитивні виходи з будь-якого складного становища, допомагають швидше знаходити ресурси для розв'язання проблем і позбавлятися від негативних переживань, позитивні емоції можуть асоціюватися з оптимальним рівнем психічного здоров'я людини і суб'єктивного благополуччя. Появу відчуття щастя в особистості варто розглядати як норму реабілітаційного процесу, першу ознаку його ефективності.

Ще однією здоров'язбережувальною педагогічною технологією варто назвати педагогіку життєтворчості, яка оперує такими поняттями, як самоактуалізація, саморегуляція, самоздійснення, самовдосконалення, саморозвиток, самосвідомість, самоствердження, самореабілітація, самопрогнозування, самоприйняття, самоаналіз, самооцінка тощо. Сутність кожного з цих понять пов'язана із самостійністю особистості. Самостійно планувати власну діяльність, самостійно приймати рішення й нести відповідальність за результати діяльності – одні з показників сформованості життєвої компетентності особистості.

Здатність до самостійного творчого життя формується поступово і ґрунтується на розкритті творчого потенціалу особистості її саморозвитку. З цією метою необхідно створити оптимальні умови для духовно-творчого розвитку особистості під час реабілітаційного процесу. Саме такі умови допомагають створити естетотерапевтичні технології.

У сучасному розумінні, естетотерапія – це цілеспрямований стабілізуючий вплив на емоційно-чуттєву сферу людини з метою створення для неї психологічного комфорту та розкриття творчого потенціалу особистості. Естетотерапія може трактуватися як природна система інтегративної психолого-педагогічної терапії, котра передбачає лікування звуком, природою, рухом, драмою, малюнком, кольором, спілкуванням та ін., що справляє лікувальний, психолого-педагогічний стабілізуючий вплив на емоційно-чуттєву сферу людини й несе в собі приховані інструкції збереження цілісності людської особистості, її духовного ядра (Федій, 2009: 44). Естетотерапевтичні методи дають змогу в процесі фізичної реабілітації не лише коректно здійснити діагностику особливостей особистісного розвитку кожного клієнта, але й побудувати доброзичливі стосунки між ними в соціумі, допомогти найближчому оточенню клієнта зрозуміти його, знайти ефективні засоби психолого-педагогічної підтримки.

Висновки. Отже, ефективність процесу фізичної реабілітації в багатьох аспектах залежить від готовності фахівців фізичної реабілітації використовувати соціально-психологічні (система випробуваних соціально-психологічних методів, форм і процесів цілеспрямованого впливу на особистість клієнта та його найближче оточення з метою найбільш ефективної реалізації завдань реабілітаційного процесу та збереження стійкості його результату) та педагогічні (технології, що передбачають передачу необхідних знань для успішної фізичної реабілітації, формування моральних якостей особистості, які забезпечать ефективність реабілітаційного процесу на основі врахування педагогічних закономірностей та принципів освітнього процесу) здоров'язбережувальні технології, які передбачають знання психологічних основ роботи з особистістю та умінь організовувати реабілітаційний процес з урахуванням педагогічних принципів і закономірностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8. С. 1–6.
2. Волошко Л. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 20 с.
3. Семігіна Т. В. Словник з соціальної політики. Київ : Києво-Могилянська академія, 2005. 258 с.
4. Федій О. А. Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика : монографія. Полтава : ПНПУ, 2009. 404 с.

REFERENCES

1. Vashchenko O., Svyrydenko S. (2006) Hotovnist vchytelia do vykorystannia zdoroviazberihaiuchykh tekhnolohii u navchalno-vykhovnomu protsesi. [Readiness of the teacher to use health-preserving technologies in the educational process]. *Health and physical culture*. № 8. pp. 1–6. [in Ukrainian]
2. Voloshko L. B. (2006) Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii u protsesi vyvchennia medyko-biolohichnykh dystsyplin : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. [Formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation in the process of studying medical and biological disciplines: author's ref. dis. cand. ped. science]. Kyiv, 2006. [in Ukrainian]
3. Semigina T. V. (2005) *Slovnnyk z sotsialnoi polityky*. [Dictionary of social policy]. Kyiv : Kyiv-Mohyla Academy. [in Ukrainian]
4. Fediy O. A. (2009) *Pidhotovka pedahohiv do vykorystannia zasobiv estetoterapii: teoriia i praktyka*. [Pidgotovka pedahohiv do vykorystannia zasobiv estetotheory: teoriya i praktyka]. Poltava : PNP. [in Ukrainian]